

Justyna Olesiak

Królowa Górna; Politechnika Krakowska

ARCHITEKTURA ŁEMKOWSKA NA SĄDECCZYŹNIE WCZORAJ I DZIŚ, JUTRO?

WPROWADZENIE, STAN BADAŃ

Zagadnienie architektury wernakularnej, czyli zakorzenionej w lokalnej tradycji, a tworzonej przez miejscowych, anonimowych budowniczych i rzemieślników¹, często stawiane wobec problemu kontynuacji tradycji oraz ochrony lokalnego i regionalnego dziedzictwa, było przedmiotem badań m.in. prof. Janusza Bogdanowskiego (1997)² i prof. Bogusława Szmygina (1995)³. Z kolei wśród badań prof. Zbigniewa Radziewanowskiego (2005)⁴ znaleźć można przykład metodologii projektowania, opartej na analizie występujących lokalnie uwarunkowań⁵ z uwzględnieniem walorów tożsamości miejsca. Prof. Radziewanowski przeprowadził również studium projektowo-programowe formy regionalnego budynku mieszkalnego, stanowiącej inspirację współczesnej koncepcji architektonicznej. Wskazał on również na istotne powiązanie wytycznych projektowania architektoniczno-urbanistycznego z tożsamością kulturową oraz uwarunkowaniami środowiskowymi, czyli kontekstem ekologicznym. Nurtowi wernakularnemu w praktyce architektonicznej i we współczesnych, polskich realizacjach poświęcone były badania prof. prof. Teresy i Agaty Bonenberg (2010)⁶ i dr. hab. Jarosława Szewczyka (2007).

¹ *Architektura wernakularna* [w:] *Encyklopedia powszechna PWN*, 2006.

² Zob. J. B o g d a n o w s k i, *Problem wernakularyzmu, czyli dziedzictwa i kontynuacji w architekturze krajobrazu polskiej wsi*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury” / PAN o. Kraków [dalej: TeKaKUiA], T. 28: 1997, s. 231–252; zob. także J. O l e s i a k, *Tradycja na nowo odkryta*, „Archivolta”, 2015, nr 3.

³ Zob. B. S z m y g i n, *Wieś letniskowa jako forma zachowania architektury wernakularnej w jej krajobrazie*, „TekaKUiA”, T. 27: 1995, s. 113–117.

⁴ Por. Z. R a d z i e w a n o w s k i, *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Kraków 2005.

⁵ Geograficznych, przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych; por. Z. R a d z i e w a n o w s k i, dz. cyt.

⁶ Zob. T. B a r d z i ń s k a - B o n e n b e r g, A. B o n e n b e r g, *Nurt wernakularny we współczesnych realizacjach polskich architektów*, „Czasopismo Techniczne”, Z. 15: „Architektura”, Z. 7-A1, 2010; zob. także J. O l e s i a k, dz. cyt.

Opisowi tradycji łemkowskiej poświęcił swą nieocenioną pracę Roman Reinfuss (1990)⁷. Syntetyczną charakterystykę specyfiki form budownictwa łemkowskiego Sądecczyzny i Beskidu Niskiego zawarli w swym dziele Tadeusz Chrzanowski i Marian Kornecki (1982)⁸, szczegółowe opracowania traktujące m.in. o detalach konstrukcyjnych budynków łemkowskich, ukazały się nakładem Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku⁹.

Racjonalne wykorzystanie regionalnego dziedzictwa i przywrócenie jego cennych walorów historycznych i przyrodniczych może być z pewnością źródłem wartości dodanej. Stąd też zainteresowanie autorki tematyką, jako mieszkanki Sądecczyzny i czynnego zawodowo architekta¹⁰. Nie bez znaczenia pozostaje również badawcze zainteresowanie historią regionu i zastaną tradycją, której kontynuacja w obliczu trudnych okoliczności w latach bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej została nagle przerwana.

Historyczne budownictwo regionalne w miejscowości Królowa Górna¹¹ to budownictwo Łemków Zachodnich. Królowa Górna należy terytorialnie do gminy Kamionka Wielka. Położona jest w odległości 15 km od Nowego Sącza. Osada leży w dolinie, wzdłuż wspomnianego wcześniej potoku Królówka, przy trakcie komunikacyjnym Nowy Sącz–Florynka. Od północy sołectwo graniczy z Boguszą, od południowego wschodu z Kamionką Wielką, a od zachodu z Mszalnicą. Nad sołectwem wznoszą się pasma gór ze szczytami Kozieniec i Jaworze (882 m n.p.m.) oraz Wojenna Góra (794 m n.p.m.). Gmina Kamionka Wielka położona jest z kolei w centralnej części powiatu nowosądeckiego, w województwie małopolskim. Opierając się na wynikach badań etnograficznych z okresu międzywojennego stwierdzono, że Królowa Górna (wówczas Królowa Ruska) była graniczną wsią łemkowską, wysuniętą najbardziej na północny zachód¹².

Historia wsi Królowa Górna, znanej pod nazwą Królowa Ruska, a jeszcze wcześniej Królowa Wołoska, sięga XV wieku. Źródła pisane wymieniają Królową w 1529 r. jako wieś polską w dobrach królewskich istniejących przed 1520 rokiem¹³. W 1542 r. wieś została celowo opróżniona z ludności polskiej, aby zrobić miejsce wołoskim osadnikom. Pierwotni mieszkańcy przenieśli się

⁷ R. Reinfuss, *Śladami Łemków*, Warszawa 1990.

⁸ T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982.

⁹ M.in. J. Czajkowski, *Budownictwo ludowe Podkarpacia*, Sanok 1977.

¹⁰ J. Olesiak, dz. cyt.

¹¹ Wieś w województwie małopolskim, powiat nowosądecki, gmina Kamionka Wielka.

¹² R. Reinfuss, dz. cyt., s. 13, por. także s. 14 – mapa *Łemkowie i ich sąsiedztwo*.

¹³ Szerzej w: J. Czajkowski, *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnograficznych* [w:] *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, Rzeszów 1992, Cz. 1, s. 115; por. także: *Teka Grona Konserwatorów Galicyi Zachodniej*, Kraków 1900, s. 132.

Królowa Górna. Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Dawna cerkiew greko-katolicka pod tym samym wezwaniem; fot. J. Olesiak, 2016

parę kilometrów na zachód wzdłuż biegu potoku Królówka, zakładając wieś Królowa Polska¹⁴. Wtedy też datuje się początki tradycji i wielowiekowego procesu kształtowania się łemkowskiej grupy etnograficznej w tej okolicy¹⁵.

WCZORAJ I DZIŚ

Rozpoznany w obrębie miejscowości zasób tradycyjnej architektury, której można przypisać proveniencję łemkowską, jest nadzwyczaj skromny. Ogranicza się do raptem dwóch zachowanych obiektów: kościoła pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny – dawnej cerkwi greko-katolickiej pod tym samym wezwaniem, oraz budynku mieszkalnego, należącego do pp. Siedlarzy.

Kościół został zbudowany w 1815 r., prawdopodobnie z zachowaniem elementów wieży z budowli poprzedniej (datowanej w przybliżeniu na wiek XVIII)¹⁶. Obiekt wraz z otoczeniem jest objęty ochroną konserwatorską,

¹⁴ R. Reinfuss, dz. cyt., s. 11.

¹⁵ Tamże, s. 10.

¹⁶ Datowanie za: R. Brykowski, *Łemkowska drewniana architektura cerkiewna...*, s. 110–111. Funkcjonuje również nieco odmienne datowanie – budynek wzniesiony w 1814 r., sugestia pochodzenia wieży z XVII w., za: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, pod red. J. Szablowskiego, . T. 1: *Województwo krakowskie*, Z. 10: *Powiat nowosądecki*, Kraków 1951, s. 10; por. także: *Teka Grona Konserwatorów...*, s. 132.

stanowi również jedną z atrakcji na szlaku turystycznym architektury drewnianej. Został wzniesiony w tradycji budownictwa cerkiewnego, jednak bez wyraźnego typu. Jednonawowy, posiada parę symetrycznych kaplic o charakterze transeptu i prezbiterium zamkniętego nieregularnie, przez niewielką zakrystię¹⁷.

Konstrukcja kościoła jest drewniana, nawa główna o konstrukcji zrębowej, natomiast wieża posiada konstrukcję słupową. Ściany szalowane drewnianymi deskami, zostały częściowo podbite gontem, dach pokryty jest obecnie blachą. Nawę główną kryje dach siodłowy o jednej kalenicy, na nim umieszczono dwie ośmioboczne wieżyczki ze ślepymi latarniami; boczne kaplice kryją dachy trójspadowe, z parą wieżyczek o cebulastych hełmach. Od frontu wznosi się luźno związana z korpusem kościoła¹⁸ wieża, o kwadratowym narysie rzutu, otoczona zaszalowanym obejściem. Ściany wieży zwężają się ku górze, do nadwieszanej izbicy. Wieżę wieńczy hełm baniasty za ślepą latarnią.

Wnętrze kościoła przekryte jest płaskimi stropami. Zachowała się znaczna część pierwotnego wyposażenia: pocerkiwna polichromia wnętrza, o reminiscencjach barokowych, acz wykonana w 1942 r.; ołtarz główny o charakterze konfesji z drugiej połowy XIX w., oraz późnobarokowe *retabulum*¹⁹ z pierwszej połowy XVIII w. z ikoną Najświętszej Maryi Panny. Dwa boczne ołtarze z drugiej połowy XIX w. są również elementami pocerkiwnymi, podobnie jak fragmenty starszego ikonostasu z ikonami XVIII–XIX w., wmontowane w parapet chóru muzycznego. Wewnątrz znajduje się ponadto barokowe tabernakulum rzeźbione z tronem, dwie kropielnice kamienne (jedna z roku 1769, druga ludowa o tradycjach gotyckich)²⁰.

Ostatnią renowację kościoła przeprowadzono w połowie lat 60. XX w. Remont zabytkowego obiektu stanowi jedno z uwarunkowań zewnętrznych, które „nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności wiejskiej, ale które mogą być traktowane jako szanse i przy odpowiednim działaniu,

¹⁷ Wpis do rejestru zabytków w brzmieniu: „Królowa Ruska (Górna) gm. Kamionka Wielka – cerkiew, ob. kościół p.w. Narodzenia NMP, dzwonnica, otoczenie, A-33 z 5.09.1964 (Nsz)”; za: *Rejestr zabytków nieruchomych województwa małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy. Stan kwiecień 2016 r.*, http://www.wuoz.malopolska.pl/images/file/Rejestr%20powiaty_aktualne22.pdf (dostęp maj 2016).

¹⁸ Dzwonnica jest wymieniona, w przywołanym wyżej rejestrze zabytków, jako odrębny element.

¹⁹ Inaczej: nastawa ołtarzowa.

²⁰ T. Ch r z a n o w s k i, M. K o r n e c k i, dz. cyt., s. 454; J. Ż a k, A. P i e c u c h, *Lemkowskie cerkwie*, Warszawa 2011. Odniesienia w: *Plan odnowy miejscowości Królowa Górna na lata 2009–2015*, załącznik do Uchwały nr 1/2009 Zebrania Wiejskiego Sołectwa Królowa Górna z dnia 14.03.2009, s. 15; *Plan rozwoju lokalnego wsi Królowa Górna na lata 2007–2013*, załącznik nr 1 do Uchwały nr XIV/97/2007 Rady Gminy Kamionka Wielka z dnia 28 grudnia 2007, s. 9.

wykorzystane jako czynnik sprzyjający rozwojowi miejscowości”²¹. Upatrywać w nim można właściwego sposobu kształtowania centrum wsi jako obszaru przestrzeni publicznej, wiążącego się z poprawą estetyki miejscowości i wzrostu jej atrakcyjności turystycznej. W podjętych w tej kwestii uchwałach sołectwa, zwraca się również uwagę na warstwę niematerialną, znaczeniową zabytku: zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych, oraz ożywienie i duchowe odrodzenie mieszkańców miejscowości²². Zły stan techniczny obiektów kulturalnych, zabytkowych i sakralnych wskazany został z kolei jako uwarunkowanie utrudniające rozwój miejscowości przez negatywne oddziaływanie na otoczenie.

Przedstawiona analiza mocnych i słabych stron, oraz szans i zagrożeń stanowi syntezę problematyki poszczególnych obszarów życia społeczno-gospodarczego miejscowości, w którym trwała obecność obiektów zabytkowych odgrywa niepoślednią rolę.

Jedyny zachowany w miejscowości przykład budynku mieszkalnego, zidentyfikowany jako chałupa łemkowska, został zinventaryzowany przez autorkę w roku 2013. Jest to jednokondygnacyjny budynek drewniany, o konstrukcji zrębowej. Fundament stanowi kamienna podmurówka, brak natomiast podpiwniczenia.

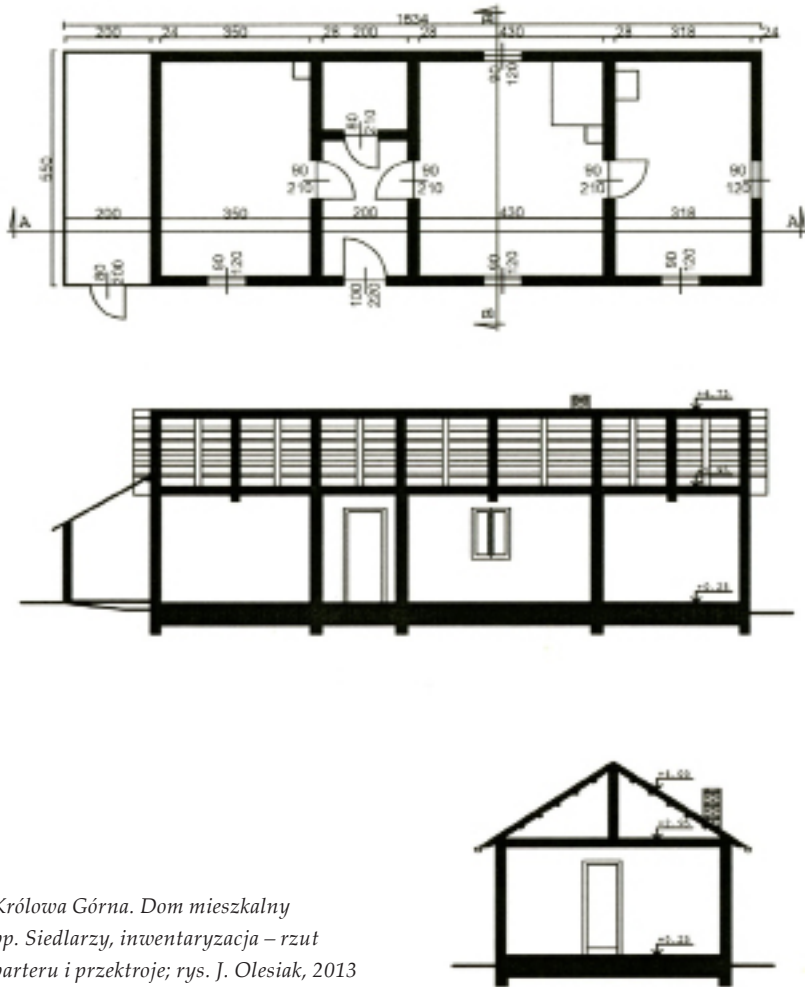

Dawna chałupa łemkowska w Królowej Górnej, obecnie dom mieszkalny pp. Siedlarzy; fot. J. Olesiak, 2013

²¹ *Plan odnowy miejscowości...*, s. 37.

²² *Tamże*, s. 51.

Bryła budynku ma silnie horyzontalny charakter, długość wynosi 14,3 metra przy rozpiętości traktu 5,5 m i wysokości w kalenicy 4,75 m. Ściany zbudowane są z ociosanych belek, od zewnątrz bielone. W tradycji uszczelniano ściany mchem i owczą wełną. Więźba dachowa jest drewniana (przeważnie w regionie występowała więźba płatwiowo-słupowa, ewentualnie wzmocniona mieczowaniem). Dwuspadowy dach o nachyleniu połaci około 40 stopni, pierwotnie pokryty był najprawdopodobniej słomianą strzechą (w bogatszych gospodarstwach pojawiał się drewniany gont). Do wzniesienia tradycyjnych budynków mieszkalnych stosowano zatem naturalne, dostępne lokalnie materiały.

*Królowa Górna. Dom mieszkalny
pp. Siedlarzy, inwentaryzacja – rzut
parteru i przekroje; rys. J. Olesiak, 2013*

Królowa Górna. Koncepcja architektoniczna budynku mieszkalnego jednorodzinne, nawiązująca do regionalnego budownictwa łemkowskiego; projekt J. Olesiak, 2013

Ustalenia szczegółowe miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kamionka Wielka²³ – we wsi Królowa Górna – w zakresie kształtowania architektury i ładu przestrzennego, obowiązują w kształtowaniu architektury „harmonizującej z krajobrazem i nawiązującej do lokalnych tradycji budowlanych”. Do wykończenia elewacji zaleca się stosowanie materiałów tradycyjnych, wymienione są kamień i drewno. Kolorystyka elewacji ma być utrzymana w kolorach pastelowych, zbliżonych do naturalnych barw drewna i kamienia.

JUTRO?

O ile przyszłość zabytkowego budynku kościoła zdaje się być odpowiednio zabezpieczona i przetrwa on dla potomności, o tyle spodziewać się można, że budynek mieszkalny nie oprze się upływowi czasu. Wzrost poziomu życia i związane z tym – jak najbardziej zrozumiałe – wymagania mieszkańców dotyczące wygody i higieny sprawiają, że na wieś docierają nowe wzory architektury, m.in. inspirowane budownictwem jednorodzinne miejskim. Przykłady klasycznego budownictwa ludowego odchodzą zatem w niepamięć, a tradycyjne regionalne kanony ulegają zatarciu²⁴.

²³ *Uchwała nr XXVIII/241/2013 Rady Gminy Kamionka Wielka z dnia 3 września 2013 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kamionka Wielka – we wsi Królowa Górna*, „Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego”, 2013, 12 września, poz. 5499, s. 4.

²⁴ Opis specyfiki form budownictwa łemkowskiego Sądecczyzny i Beskidu Niskiego m.in. [w:] T. Ch r z a n o w s k i, M. K o r n e c k i, dz. cyt., s. 639–641.

Jak jednak wspomniano we wstępie niniejszego opracowania, we współczesnej architekturze występuje – poniekąd równolegle z awangardowymi kierunkami – nurt *wernakularny*²⁵. Zdaje się być on stosowną odpowiedzią na aktualne potrzeby mieszkańców wsi, godząc jednocześnie potrzebę ochrony i kontynuacji lokalnej tradycji.

W tradycyjnym budownictwie istotna była kwestia lokalizacji i orientacji budynku względem stron świata; teren na którym powstawały chałupy łemkowskie w Królowej Górnej jest górzysty²⁶, o spadku zbocza skierowanym na południe. Od południa zatem umieszczano drzwi wejściowe, poprzedzone kamiennym schodkiem i nieliczne w budynku otwory okienne. Izby mieszkalne budynku (izba, zwana również *chyżą* i alkierz) rozdzielone były centralnie zlokalizowaną sienią, umożliwiającą dostęp do pomieszczenia spiżarni – komory. Od zachodu i północy, wobec przeważających kierunków silnego wiatru, realizowano ściany pełne, aby zredukować straty ciepła. Od zachodu dobudowana była dodatkowo tzw. *zachata*, przestrzeń wydzielona pod szerokim okapem dachu, w której przechowywano słomę lub siano – dodatkowo chroniąca izbę mieszkalną przed wyziębieniem.

Co może w pierwszej chwili zaskakiwać, w tych zasadach odczytać można na wskroś współczesne i aktualne wymogi architektury przyjaznej środowisku, zapewniającej odpowiednie relacje z otoczeniem i spełnienie wymogów oszczędności energii.

Opierając się na powyższych obserwacjach, autorka sformułowała koncepcję architektoniczną budynku mieszkalnego jednorodzinnego, zlokalizowanego w Królowej Górnej²⁷. Nawiązania projektu do regionalnego budownictwa łemkowskiego występują przede wszystkim na płaszczyźnie formalnej i krajobrazowej. Bryła jest zwarta i prosta, o horyzontalnym charakterze (długość 20 m, szerokość 8 m) podzielona na czytelne, regularne moduły. Przyjęty kąt spadku połaci dachowych 40 stopni jest typowy w budownictwie łemkowskim i spotykany w regionie. Na elewacjach zastosowano tynk mineralny koloru białego, nawiązujący do tradycji bielenia ścian zewnętrznych, oraz wprowadzono okładzinę elewacyjną z naturalnego materiału – odeskowanie. Otwory okienne są umieszczone w elewacji południowej, w elewacji zachodniej występują tylko w pomieszczeniu antresoli. Podobnie pozostałe elewacje posiadają minimum okien w celu utworzenia wewnątrz budynku bezpiecznych „komór ciepła” – takie zasady stosowali Łemkowie, unikając strat ciepłych przez ściany zewnętrzne od strony wietrznej (zachodniej) oraz nieoświetlonej (północnej). Pomieszczenia w budynku zostały rozmieszczone w taki sposób, aby droga ucieczki ciepła była jak najdłuższa i by pomieszczenia główne były chronione buforem,

²⁵ Można również określić go jako „rodzimy”.

²⁶ Zob. także: J. Olesiak, dz. cyt.

²⁷ Tamże, szerzej.

stworzonym przez pomieszczenia magazynowe i gospodarcze od stron chłodnych.

PODSUMOWANIE

Koncepcja zrównoważonego rozwoju²⁸ zakłada pogodzenie przedsięwzięć zmierzających do poprawy jakości życia społecznego poprzez rozwój gospodarczy, z racjonalnym korzystaniem ze środowiska, oraz przywróceniem i utrzymaniem ładu przestrzennego.

Odrębność i niepowtarzalna tożsamość regionalnego budownictwa przedstawia wartość, której nie sposób przecenić – obok historycznych, artystycznych i naukowych walorów dziedzictwa kulturowego. Dotyczy to zarówno obiektów sakralnych, jak też budynków mieszkalnych czy nawet skromnych zabudowań gospodarczych.

Ponowne odczytanie i odkrycie wspomnianych wyżej zalet, oparte na zasadach zrównoważonego rozwoju, może stanowić jedną z odpowiedzi na istotną kwestię: jak, opierając się na dziedzictwie przeszłości i wobec uwarunkowań teraźniejszości, wybiegać w przyszłość.

BIBLIOGRAFIA

- J. Bogdanowski, *Problem wernakularyzmu, czyli dziedzictwa i kontynuacji w architekturze krajobrazu polskiej wsi*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury” / PAN o. Kraków, T. 28: 1997, s. 231–252, s. 231–252
- T. Bardzińska-Bonenberg, A. Bonenberg, *Nurt wernakularny we współczesnych realizacjach polskich architektów*, „Czasopismo Techniczne”, Z. 15: „Architektura”, Z. 7–A1, 2010
- R. Brykowski, *Łemkowska drewniana architektura cerkiewna w Polsce, na Słowacji i Rusi Zakarpackiej*, Wrocław 1986
- T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka Ziemi Krakowskiej*, Kraków 1982
- J. Czajkowski, *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnograficznych* [w:] *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. 1, Rzeszów 1992
- J. Czajkowski, *Budownictwo ludowe Podkarpacia*, Sanok 1977
- M. Kowicki, *Patologie/wyzwania architektoniczno-planistyczne we wsi małopolskiej; studium na tle tendencji krajowych i europejskich*, Kraków 2010
- Monografia wsi Królowa Górna – rkps*, w zbiorach Zespołu Szkół w Królowej Górnej
- J. Olesiak, *Projekt energooszczędnego domu mieszkalnego w Królowej Górnej na Łemkowszczyźnie*, praca dyplomowa inżynierska, promotor: dr inż. arch. Zygmunt Kuchta, Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Targ 2014
- J. Olesiak, *Tradycja na nowo odkryta*, „Archivolta”, 2015, nr 3
- Plan odnowy miejscowości Królowa Górna na lata 2009–2015*, załącznik do Uchwały nr 1/2009 Zebrania Wiejskiego Sołectwa Królowa Górna z dnia 14.03.2009

²⁸ *Sustainable development* – popularny termin w publicystyce anglojęzycznej.

- Plan rozwoju lokalnego wsi Królowa Górna na lata 2007–2013*, załącznik nr 1 do *Uchwały nr XIV/97/2007 Rady Gminy Kamionka Wielka z dnia 28 grudnia 2007*
- Z. Radziewanowski, *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Kraków 2005
- R. Reinfuss, *Śladami Lemków*, Warszawa 1990
- L. Smoczkiewicz, *Budownictwo Lemków zachodnich (analiza konstrukcji wybranych obiektów)*, „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku”, 1968, nr 7 (czerwiec)
- J. Szewczyk, *Regionalizm w teorii i praktyce architektonicznej*, „Kultura i Historia”, 2007, nr 12
- B. Szmygin, *Wies letniskowa jako forma zachowania architektury wernakularnej w jej krajobrazie*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury” / PAN o. Kraków. T. 27: 1995, s. 113–117
- Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, Kraków 1900
- Uchwała nr XXVIII/241/2013 Rady Gminy Kamionka Wielka z dnia 3 września 2013 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Kamionka Wielka – we wsi Królowa Górna*, „Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego”, 2013, 12 września, poz. 5499
- J. Żak, A. Piecuch, *Lemkowskie cerkwie*, Warszawa 2011

SUMMARY

Justyna Olesiak

LEMKO ARCHITECTURE IN THE SĄCZ REGION. YESTERDAY AND TODAY, TOMORROW?

Individuality and inimitable identity are as important as artistic and historical values of the cultural heritage. Both the reference of new works to the local architectural tradition and seeking new means of expression with relation to historical, regional constructions are within the scope of broadly defined understanding of sustainable development.

Whether a specific Lemko construction tradition is still legible despite breaking cultural continuity and in the face of civilizational changes of rural areas is an open issue.

Based on the existing research and primary sources, an attempt to recognize resources of preserved objects, relics as well as rebuilding in one of the villages near Sącz has been carried out.

While religious buildings were and still are under protection, residential and farm buildings gradually lost their distinctive character giving way to new developments.

Numerous rules according to which traditional buildings were designed are now reflected in the requirements of contemporary energy-efficient and environmentally friendly architecture. The return to tradition can paradoxically constitute a way out towards the future.

KEY WORDS: VERNACULAR TREND – SUSTAINABLE DEVELOPMENT – WESTERN LEMKO TRADITIONAL CONSTRUCTIONS

Justyna Olesiak – e-mail: justyna.olesiak@gmail.com; tel. 533 125 300